

Innst. O. nr. 50

(1998-99)

Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m.v. (inndragning av utbytte).

Ot.prp. nr. 8 (1998-99).

Til Odelstinget.

1. INNLEDNING

Inndragningsutvalget ble nedsatt av Justisdepartementet i 1995, og avga sin utredning som NOU 1996:21 Mer effektiv inndragning av vinning (i det følgende omtalt som «utredningen»). I del I i utredningen gjør utvalget rede for praktiseringen av inndragningsreglene etter gjeldende rett og i del II i utredningen vurderer utvalget en rekke lovendringer.

2. OVERSIKT OVER GJELDENDE RETT

Gjeldende hovedregler om inndragning står i straffeloven §§ 34 til 38. Vinning av en straffbar handling kan inndras etter straffeloven § 34. Ting som har blitt til ved eller har vært gjenstand for en straffbar handling kan inndras etter § 35. Det samme gjelder ting som har vært brukt til en slik handling.

I proposisjonen gis også en oversikt over regler om inndragning i enkelte andre land.

3. OBLIGATORISK ELLER FAKULTATIV INNDRAGNING?

Inndragningsreglene i straffeloven er fakultative; det er overlatt til rettens skjønn om inndragning skal foretas i den enkelte sak eller ikke. Er et inndragningskrav tatt med i en straffesak, skal det imidlertid mye til for at Høyesterett frifinner for kravet hvis vilkårene er oppfylt. Undersøkelser som utvalget har foretatt, tyder på at underrettspraksis ikke har vært like streng som høyesterettspraksis. Dessuten legger ikke påtalemyndigheten ned påstand om inndragning av vinning i alle saker hvor det kunne synes naturlig, og da er retten avskåret fra å foreta inndragning.

Utvalget går ikke inn for at reglene om inndragning av vinning skal være obligatoriske. Etter utvalgets syn bør lovteksten utformes mer i samsvar med Høyesteretts praksis. Utvalget foreslår at inndragning

som hovedregel skal foretas hvis vilkårene er oppfylt, men ansvaret skal kunne reduseres eller falle helt bort hvis retten finner at fullt ansvar vil være åpenbart urimelig.

Mange høringsinstanser støtter utvalgets forslag, men Oslo byrett går inn for obligatorisk inndragning.

Departementet støtter hovedpunktene i utvalgets forslag. Departementet er også enig med Borgarting lagmannsrett i at unntak fra hovedregelen om inndragning vanligvis bare bør gjøres når vinningen er forbrukt og siktede har en svak økonomi. Når allmenne hensyn taler for inndragning, og i gjentakelsestilfelle, bør inndragning vanligvis skje til tross for siktedes svake økonomi.

Etter utvalgets forslag kan inndragningsansvaret reduseres eller falle bort hvis retten finner at fullt ansvar vil være «åpenbart» urimelig. Departementet foreslår at «åpenbart» erstattes av det noe mildere uttrykket «klart».

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Vidar Bjørnstad, Astrid Marie Nistad, Jan Petter Rasmussen og Ane Sofie Tømmerås, fra Fremskrittspartiet, Jan Simonsen og Jørn L. Stang, fra Kristelig Følgeparti, Finn Kristian Marthinsen og Åse Wisløff Nilssen, fra Høyre, lederen Kristin Krohn Devold og Bjørn Hernæs, og fra Senterpartiet, Tor Nymo, viser til at et hovedformål med inndragning av vinning er at ingen skal tjene på å begå straffbare handlinger. Inndragning vil være et vesentlig element i bekjempelsen av profittmotivert kriminalitet og et særlig virkemiddel mot organisert kriminalitet. Komiteen er enig i at hensynene bak ordningen med inndragning tilsier at inndragning som hovedregel skal skje hvis vilkårene er oppfylt, og støtter de-

partementets forslag. Komiteen viser til at en slik regel er mer i samsvar med Høyesteretts praksis, og også er gjeldende svensk rett. Komiteen er videre enig i at inndragningsansvaret kan reduseres eller falle bort hvis retten finner at fullt ansvar vil være klart urimelig. Komiteen legger her til grunn at unntak fra hovedregelen bør kunne gjøres når vinningen er forbrukt og siktede har en svak økonomi. Komiteen mener det videre bør kunne legges vekt på hensyn til rehabilitering og at lovbrøyteren ikke må komme i en umulig gjeldssituasjon.

4. MÅ VINNINGEN VÆRE OPPNÅDD VED EN STRAFFBAR HANDLING?

Det er i gjeldende rett et grunnvilkår for inndragning at vinningen er oppnådd ved en straffbar handling. Det betyr at alle vilkår for straff i utgangspunktet må være oppfylt: Et straffebud må være krenket, det må ikke foreligge noen straffrihetsgrunn og gjerningspersonen må ha utvist skyld. Derimot er det gjort uttrykkelig unntak fra det siste straffbarhetsvilkåret - om tilregnelighet; inndragning kan skje selv om lovbrøyteren ikke kan straffes fordi han er utilregnelig.

Den som er utilregnelig, vil imidlertid ofte ikke ha utvist skyld. Inndragning kan ikke foretas overfor utilregnelige lovbrøytere som ikke har utvist skyld, selv om det er utilregneligheten som er årsaken til at skyldkravet ikke er oppfylt.

Utvalget foreslår at unntaket om utilregnelighet bør utvides til også å gjelde i saker hvor utilregneligheten har ført til at gjerningspersonen ikke har utvist skyld. Utvalget mener også at inndragning bør kunne foretas hvis gjerningspersonen ikke kan straffes fordi han handlet i nødrett.

Utvalget foreslår videre at inndragning skal kunne foretas i saker hvor gjerningspersonen frifinnes på grunn av unnskyldelig rettsvillfarelse. Derimot går utvalget ikke inn for en tilsvarende regel når gjerningspersonen frifinnes fordi han av andre grunner ikke har utvist skyld.

Flere høringsinstanser støtter forslaget, men Advokatforeningen og Forsvarergruppen av 1977 mener at inndragningsansvaret bør begrenses til vinning som er i behold.

Departementet er enig i at adgangen til å foreta inndragning bør utvides til også å gjelde når gjerningspersonen er utilregnelig og derfor ikke har utvist skyld og når gjerningspersonen ikke kan straffes fordi han har vært i unnskyldelig rettsvillfarelse. Etter departementets syn gjør hensynet til at man ikke skal kunne beholde vinningen så lenge handlingen er ulovlig seg gjeldende enten det er faktisk eller rettslig villfarelse som er årsaken til at gjerningspersonen ikke har utvist skyld. Departementet kan derfor ikke se noen sterke grunner til at regelen skal være forskjellig

alt etter hva som er årsaken til at skyldkravet ikke er oppfylt.

Departementet foreslår på denne bakgrunnen en generell regel om at inndragning skal foretas når noen har overtrådt et straffebud og lovovertrædelsen har ført til vinning, selv om det ikke er utvist skyld. Regelen bør ikke være fakultativ, slik utvalget foreslår ved å bruke «kan». Departementet foreslår at vinning skal inndras - med mindre den generelle unntaksregelen brukes. Etter departementets mening bør loven heller ikke i disse tilfellene begrense inndragningsadgangen til saker hvor vinningen er i behold.

Utvalgets forslag om at inndragning også bør kunne foretas når det foreligger nødrett, bør etter departementets syn ikke følges. Ved nødrett er handlingen ikke bare straffri, den er rettmessig. Da virker det verken rimelig eller naturlig å inndra en eventuell vinning.

Utvalget har foreslått at også inndragning etter § 35 skal kunne foretas overfor en utilregnelig lovbrøyter som ikke har utvist skyld og det er departementet enig i.

Komiteens merknader

Komiteen støtter departementets forslag om en generell regel om at inndragning skal foretas når noen har overtrådt et straffebud og lovovertrædelsen har ført til vinning, selv om det ikke er utvist skyld og handlingen derfor er straffri. Da rimelig tvil skal komme tiltalte til gode, kan dagens regler lett føre til at retten ikke kan legge til grunn at skyldkravet er oppfylt. Selv om vedkommende ikke kan straffes er det imidlertid ikke noen rimelig grunn til at vinningen skal kunne beholdes. Komiteen merker seg at det her bl.a. vil kunne foretas inndragning når gjerningspersonen er utilregnelig og pga. utilregneligheten ikke har utvist skyld.

Komiteen viser for øvrig til sine merknader under pkt. 3 hvor det påpekes at unntak fra hovedregelen om inndragning kan gjøres når vinningen er forbrukt og siktede har en svak økonomi.

5. LOVFESTING AV HVA SOM REGNES SOM VINNING?

Straffeloven har ingen definisjon av begrepet vinning. Innholdet i vinningsbegrepet er først og fremst trukket opp i praksis og teori. Med vinning menes enhver fordel som gjerningspersonen har oppnådd ved en straffbar handling.

Utgangspunktet er at det er nettovinningen som kan inndras; det kan gjøres fradrag for utgifter som siktede har hatt. I praksis er det imidlertid gjort så mange unntak fra dette utgangspunktet at hovedregelen nå er at det er bruttovinningen som inndras.

Inndragingsutvalget viser til at legalitetsprinsippet tilsier at straffelovgivningen bør være så presis som mulig, og foreslår at «vinning» defineres i loven.

Slik utkastet er formulert, vil vinning kunne inndras selv om det er en alternativ mulighet til å frata lovovertrederen vinningen. Etter utvalgets syn bør for eksempel ikke påtalemyndigheten være avskåret fra å fremme sak om inndragning av vinning ved skatteunndragelse selv om ligningsmyndighetene ved endring av ligningen normalt kan ilegge tilleggsskatt. Utvalget mener at det i definisjonen ikke bør sies noe om fradrag for påløpte utgifter.

Flere høringsinstanser støtter forslaget, men Forsvarergruppen av 1977 og Den Norske Advokatforening mener at inndragningen som hovedregel bare bør gjelde berikelsen.

Justisdepartementet foreslår at det reguleres nærmere i loven hva som skal regnes som vinning.

Inntil lovendringen i 1973 brukte loven «utbytte». «Utbytte» ble endret til «vinning» fordi man ønsket å få det klarere frem at det var nettoutbyttet som skulle inndras. Praksis har endret seg, slik at det i dag som hovedregel er bruttoutbyttet som inndras. Denne hovedregelen bør etter departementets syn videreføres og det foreslås derfor å bruke «utbytte».

Departementet er enig med utvalget i at det ikke bør gjelde noe unntak når det er alternative måter å frata lovovertrederen vinningen, som ved skattesvik.

Departementet er videre enig med utvalget i at følgende også bør regnes som utbytte:

- formuesgode som trer istedenfor utbytte,
- formuesgode som utbytte er forvandlet eller gjort om til, og
- avkastning og andre fordeler av utbytte.

Er utbyttet blandet sammen med et lovlig ervervet formuesgode, bør den forholdsmessige andel regnes som utbytte.

I utvalgets lovutkast heter det at fordelene i surrogat- og sammenblandingstilfellene, *kan* regnes som vinning. Etter departementets syn bør utgangspunktet likevel være at formuesgodet *skal* regnes som utbytte.

Departementet mener at det bør gå frem av definisjonen at det ikke kan gjøres fradrag for utgifter som lovbrøyteren har hatt i forbindelse med gjennomføringen av lovbruddet. Har lovbrøyteren betalt erstatning til fornærmede eller skatt eller avgift som tilsvarer inndragningen, bør det vanligvis gjøres fradrag ved beregningen av vinningen.

Komiteens merknader

Komiteen merker seg departementets begrunnelse for å bruke begrepet «utbytte» i stedet for «vinning», og er enig i at dette defineres nærmere i loven.

Komiteen viser til at det i dag i praksis som hovedregel er bruttoutbyttet som inndras og mener at

denne hovedregelen bør formaliseres og videreføres. Loven bør derfor legge til grunn at det ikke kan gjøres fradrag for utgifter som lovbrøyteren har hatt i forbindelse med gjennomføringen av lovbruddet. Komiteen mener at unntaksregelen om «klart urimelig» kan benyttes hvor påløpte utgifter bør komme til fradrag, f.eks. av hensyn til resosialisering av lovbrøyteren eller for å unngå dobbeltinndragning, og viser for øvrig til departementets vurderinger.

6. BØR BEVISKRAVET FOR AT DET ER OPPNÅDD UTBYTTE REDUSERES?

Prinsippet om at rimelig tvil skal komme tiltalte til gode gjelder også ved spørsmålet om det er oppnådd en vinning. Men hvis retten først finner at siktede har hatt en vinning, gjelder det mindre strenge beviskrav for spørsmålet om hvor stor vinningen er.

Inndragingsutvalget har vurdert om det bør innføres lempeligere beviskrav for spørsmålet om det er oppnådd vinning. En slik regel vil etter utvalgets syn kunne ramme for hardt, og utvalget foreslår derfor ingen slik generell regel.

Flere høringsinstanser sier uttrykkelig at de er enige i at beviskravet ikke generelt bør reduseres.

Justisdepartementet kan ikke se at behovet for generelt å senke beviskravet for hvorvidt det er oppnådd en vinning/et utbytte er så stort at det oppveier de rettsikkerhetsmessige betenkelighetene ved en slik løsning.

Komiteens merknader

Komiteen deler departementets vurderinger, og er enig i at beviskravet ikke reduseres.

7. HVEM BØR INNDRAGNINGEN KUNNE SKJE HOS?

Vinningen kan inndras hos den som den er «tilfalt direkte ved handlingen», jf. § 34 første punktum. Dette kan være lovbrøyteren eller en annen. Ved samvirke fordeles inndragningsansvaret mellom deltagerne i forhold til hva den enkelte har mottatt. Inndragingsutvalget foreslår at man beholder regelen om at kravet må rettes mot den som vinningen er tilfalt direkte ved handlingen.

Det kan være tvil om hvem vinningen er tilfalt - lovbrøyteren eller en annen. I slike tilfeller mener utvalget at det bør være mulig å gjøre lovbrøyteren ansvarlig. Utvalget foreslår derfor en presumsjonsregel om at det skal legges til grunn at vinningen er tilfalt lovbrøyteren hvis han ikke sannsynliggjør at vinningen har tilfalt andre (utkastet § 34 nr. 1 første ledd annet punktum).

Det hender at det er klart at vinningen er tilfalt en annen enn lovbyteren, men at denne ikke er søkegod. Utvalget reiser spørsmål om inndragning da bør kunne skje hos lovbyteren, men mener at en slik regel vil ramme urimelig hardt og fremmer derfor ikke noe slikt forslag.

Utvalget reiser også spørsmål om det ved samvirke bør være adgang til å gjøre den enkelte deltager solidarisk ansvarlig for hele inndragningsbeløpet, men utvalget foreslår heller ikke noen slik regel.

Blant høringsinstansene går Straffelovkommisjonen imot presumsjonsregelen, mens Trondheim byrett og politimesteren i Oslo mener at det bør innføres en regel om solidaransvar ved samvirke.

Departementet er enig i at hovedregelen fortsatt bør være at inndragning foretas overfor den som vinningen/utbyttet har tilfalt, selv om den som har mottatt utbyttet ikke er søkegod. Derimot kan det etter departementets syn være både hensiktsmessig og forsvarlig å innføre en slik presumsjonsregel som utvalget har foreslått. Har utbyttet tilfalt andre, vil lovbyteren trolig vanligvis kunne sannsynliggjøre det. Derimot kan det være vanskelig for påtalemyndigheten å bevise at utbyttet ikke er tilfalt andre.

Etter departementets syn bør det være tilstrekkelig at lovbyteren sannsynliggjør at en annen har fått utbyttet; regelen kan virke urimelig strengt hvis lovbyteren må bevise forholdet ut over enhver rimelig tvil.

Utvalget har foreslått at presumsjonsregelen skal være en «kan»-regel. Etter departementets syn bør hovedregelen være at retten skal legge til grunn at utbyttet er tilfalt lovbyteren med mindre han sannsynliggjør at det er tilfalt en annen.

Som utvalget skisserer, vil den foreslåtte presumsjonsregelen kunne innebære solidaransvar i saker hvor flere har vært sammen om den straffbare handling, men hvor påtalemyndigheten bare kjenner til en av dem. Ut over slike situasjoner mener departementet at det vil være å gå for langt generelt å gjøre den enkelte deltager solidarisk ansvarlig når flere har vært sammen om å begå den straffbare handling.

Komiteens merknader

Komiteen støtter at hovedregelen fortsatt bør være at inndragning foretas overfor den som utbyttet har tilfalt. Komiteen er videre enig i at det innføres en presumsjonsregel om at det skal legges til grunn at utbyttet er tilfalt lovbyteren hvis vedkommende ikke kan sannsynliggjøre at utbyttet er tilfalt andre. Komiteen viser her også til at unntaksregelen vil kunne brukes hvis det er klart urimelig å inndra.

Komiteen merker seg at det ikke foreslås en regel om solidaransvar.

8. UTVIDET INNDRAGNING

8.1 Bør det kreves at den straffbare handling konkretiseres?

Kravet om at vinningen må være oppnådd ved en straffbar handling, innebærer etter gjeldende rett at det må være årsakssammenheng mellom vinningen og en straffbar handling, og at den straffbare handlingen må konkretiseres: Påtalemyndigheten må bevise hvilket lovbrudd vinningen stammer fra.

Etter utvalgets syn bør hovedregelen av hensyn til rettssikkerheten fortsatt være at den straffbare handlingen som danner grunnlag for inndragning, må konkretiseres. Utvalget går likevel inn for at det på nærmere vilkår skal kunne gjøres unntak fra kravet om konkretisering; det foreslår en ny unntaksregel om såkalt utvidet inndragning. Med utvidet inndragning mener utvalget at all formue som lovbyteren har, skal kunne inndras selv om det ikke er bevist at formuen er oppnådd ved en straffbar handling. Inndragning skal likevel ikke kunne skje hvis lovbyteren sannsynliggjør at et formuesgode er ervervet på lovlig måte eller med lovlig ervervede midler. Utvidet inndragning skal etter forslaget bare kunne foretas hvis forbrytelsen er av en slik art at den regelmessig gir stor profitt, og den er av en viss alvorlighetsgrad. Primært er det personer med en kriminell livsstil man tar sikte på å ramme. Utvalget fremhever at det allerede etter gjeldende rett er lempet på kravet til konkretisering i et viktig tilfelle: Straffeloven § 317 om heleri og hvitvasking av penger krever ikke at det kan konkretiseres hvilken straffbar handling utbyttet stammer fra.

Flere av høringsinstansene støtter utvidet inndragning, men dette gjelder ikke Den Norske Advokatforening, Forsvarergruppen av 1977, Straffelovkommisjonen og Trondheim byrett.

Departementet er enig med utvalget i at hovedregelen fortsatt bør være at inndragning skal kunne skje bare hvis påtalemyndigheten beviser hvilket lovbrudd utbyttet stammer fra.

Etter departementets syn er ikke risikoen for å inndra lovlig ervervet formue så stor at det på dette området er uforsvarlig å innføre en regel om omvendt bevisbyrde. Departementet legger særlig vekt på de vilkår som må være oppfylt før det kan bli aktuelt med utvidet inndragning: Påtalemyndigheten må uansett bevise at lovbyteren har begått en alvorlig straffbar handling som kan gi betydelig utbytte. Først når påtalemyndigheten har bevist det, blir bevisbyrden for hvorvidt formuen er lovlig ervervet snudd. I tillegg kommer at det ikke dreier seg om straff, men om en strafferettslig reaksjon som ikke regnes som straff.

På denne bakgrunn foreslår departementet en regel om utvidet inndragning i nærmere angitte saker i § 34 a. Dette vil innebære både et unntak fra kravet om at den straffbare handlingen som utbyttet stammer fra må konkretiseres, og en regel om at bevisbyrden for at formuen er lovlig ervervet legges på lovbyteren

(omvendt bevisbyrde). Beviskravet for lovbrøyteren bør etter departementets syn være lavere enn det som gjelder for påtalemyndigheten. Departementet har vært i tvil om det bør kreves at lovbrøyteren sannsynliggjør at formuen er lovlig ervervet, eller om terskelelen bør legges lavere, men foreslår at det skal kreves sannsynlighetsovervekt.

Utvalget foreslår at lovbrøyteren må sannsynliggjøre at formuesgodet er ervervet på lovlig måte eller med lovlig ervervede midler. Slik utkastet er formulert, vil inndragning være avskåret hvis formuesgodet er anskaffet på ulovlig måte, men med lovlig ervervede midler. Det er ikke rimelig å unnta slike tilfeller fra utvidet inndragning og etter departementets syn bør derfor «med lovlig ervervede midler» sløyfes.

Etter departementets syn er ikke utvidet inndragning i strid verken med Grunnloven eller menneskerettighetskonvensjonene.

8.2 Nærmere om vilkårene for utvidet inndragning

Utvidet inndragning kan bli en omfattende reaksjon - i prinsippet kan hele den siktedes formue inndras. Derfor bør reaksjonen etter utvalgets syn av hensyn til den enkeltes rettssikkerhet begrenses til alvorlige straffbare forhold.

Utvalget foreslår at utvidet inndragning kan skje i saker hvor noen er funnet skyldig i én eller flere straffbare handlinger (eventuelt forsøk) som er av en slik art at det kan gi betydelig vinning hvis

- handlingen(e) kan føre til fengselsstraff i seks år eller mer, eller
- handlingen kan føre til fengselsstraff i to år eller mer og vedkommende de siste fem år før den straffbare handling ble begått, er ilagt straff, strafutmålingsutsettelse eller påtaleunntatelse for en straffbar handling som er av en slik karakter at den kan gi vinning.

Utvalget foreslår at utvidet inndragning som hovedregel skal være gjenstandsinnndragning. Men utvalget mener at det også bør åpnes en generell alternativ adgang til verdiinnndragning.

Høringsinstansene har noe ulike oppfatninger om hvilke krav som skal stilles før utvidet inndragning kan brukes som reaksjon.

Departementet er enig med utvalget i at det bør gjelde to hovedvilkår for utvidet inndragning: Lovbrøyteren må ha blitt funnet skyldig i et alvorlig straffbart forhold, og dette forholdet må være egnet til å bygge opp tilsynelatende uforklarlige formuer.

Utvidet inndragning bør bare kunne skje hvis alle vilkårene for å straffe er oppfylt. Unntaket i utkastet fra kravene til tilregnelighet og skyld ved inndragning etter §§ 34 og 35 bør derfor ikke komme til anvendelse ved utvidet inndragning etter § 34 a. Det bør være opp til rettens skjønn om utvidet inndragning skal idømmes; bestemmelsen bør altså være fakultativ.

Departementet foreslår at de aktuelle straffebud avgrenses ved en generell henvisning til lengstestraf-fen. Etter departementets mening er en strafferamme på 6 år den mest naturlige og formålstjenlige avgrensning. Departementet er enig med utvalget i hvilken betydning det bør ha at det foreligger gjentagelse, konkurrans eller forsøk, og slutter seg videre til utvalgets forslag om at strafferammen senkes i gjentagelsestiltfeller. Som utvalget mener departementet at grensen bør settes ved en lengstestraft på 2 år.

Departementet er enig med ØKOKRIM i at gjentagelsesregelen i utvalgets utkast har et for vidt anvendelsesområde. Hvis den tidligere reaksjonen var strafmålingsutsettelse eller påtaleunntatelse, bør ikke det kunne danne grunnlag for utvidet inndragning etter toårsregelen. Istedenfor å sette en strafferammebegrensning på 2 år også for den første handlingen, slik ØKOKRIM går inn for, foreslår departementet at også denne handlingen må være av en slik art at den kan gi betydelig vinning.

Både etter 6-årsregelen og 2-årsregelen bør det kreves at den handlingen som lovbrøyteren finnes skyldig i, er av en slik karakter at den kan gi betydelig utbytte. Departementet er enig med ØKOKRIM i at kravet om betydelig utbytte også bør gjelde for det første lovbruddet i de tilfeller hvor det foretas utvidet inndragning etter gjentagelsesregelen.

Departementet foreslår at utvidet inndragning som hovedregel skal gå ut på gjenstandsinnndragning, men at det også skal være adgang til verdiinnndragning.

Komiteens merknader

Komiteen er enig i at hovedregelen fortsatt bør være at inndragning bare skal kunne skje hvis påtalemyndigheten beviser hvilket lovbrudd utbyttet stammer fra.

Komiteen støtter imidlertid forslaget om en ny unntaksregel om utvidet inndragning for forbrytelser som er av en slik art at den kan gi betydelig utbytte og den er av en viss alvorlighetsgrad. Dette innebærer at det skal kunne gjøres unntak fra kravet om en konkretisering av den straffbare handlingen som utbyttet stammer fra og en regel om at bevisbyrden for at formuen er lovlig ervervet, legges på lovbrøyteren.

Komiteen merker seg hovedbegrunnelsen for den nye regelen om at det er støtende om personer som finnes skyldig i alvorlig lovbrudd som normalt gir betydelig vinning, får beholde store verdier som sannsynligvis stammer fra de kriminelle handlinger fordi påtalemyndigheten ikke kan bevise hvilket konkret lovbrudd formuen stammer fra. Dette gjelder ikke minst ved den mer profesjonelt organiserte kriminaliteten.

Komiteen merker seg at det allerede etter gjeldende rett ikke er noe krav til konkretisering av hvil-

ken straffbar handling utbyttet stammer fra når det gjelder heleri og hvitvasking av penger.

Komiteen har merket seg argumentene mot de nye reglene om utvidet inndragning fra noen høringsinstanser begrunnet i rettssikkerhetshensyn. Komiteen viser her til at departementet grunngir sitt forslag med at i de saker reglene om omvendt bevisbyrde vil ramme, er sannsynligheten for at formuen er ulovlig ervervet så stor at det er både formålstjenlig og rimelig å inndra formuen hvis lovbryteren ikke kan sannsynliggjøre at den er lovlig ervervet. Det vises her til de vilkår som må ligge til grunn før omvendt bevisbyrde inntreer, nemlig at påtalemyndigheten har bevist at siktede har begått alvorlig lovbrudd som kan gi betydelig utbytte. Komiteen er enig i disse vilkår og viser til at de nye reglene bare vil gjelde ved lovbrudd med strafferamme på 6 år eller mer eller 2 år eller mer i gjentakelsestilfeller.

Komiteen er enig i at utvidet inndragning bare bør kunne skje hvis alle vilkårene for å straffe er oppfylt og det bør være opp til rettens skjønn om utvidet inndragning skal idømmes.

Komiteen viser til at departementet har vurdert de nye reglenes forhold til Grunnloven og menneskerettskonvensjoner, og konkludert med at reglene ikke vil være i strid med disse.

Komiteen har også merket seg at andre europeiske land har tilsvarende regler om omvendt bevisbyrde.

Komiteen mener at en regel om utvidet inndragning vil kunne være et viktig virkemiddel i kampen mot den økende organiserte og profittmotiverte kriminaliteten. Dette er etter komiteens oppfatning det viktigste formål med lovbestemmelsen. Lovregler som reduserer muligheten til å beholde vinningen om man blir oppdaget vil kunne ha en klar preventiv effekt og heve terskelen for å gå inn i slik ulovlig virksomhet. Samtidig gir det større muligheter for påtalemyndighet og domstoler å inndra utbytte som har grunnlag i kriminelle handlinger.

8.3 Inndragning overfor siktedes nærmeste m.v.

8.3.1 Innledning

Gjerningspersonen overfører ikke sjelden ulovlig ervervede midler til ektefellen, samboeren eller en annen nærstående person. Kan påtalemyndigheten bevise at overføringen er proforma, kan formuesgodet inndras hos lovbryteren, siden det i realiteten har tilfalt ham. Kan det ikke bevises at inndragningen er proforma, kan inndragning i en del tilfeller skje overfor mottageren, jf. straffeloven § 34.

8.3.2 Bør ektefelle/samboers formue kunne legges til grunn ved inndragning overfor lovbryteren? - § 34 a tredje ledd

Utvalget går inn for at det ved fastlegging av omfanget av lovbryterens vinning ved utvidet inndrag-

ning skal kunne legges vekt på verdier som lovbryterens ektefelle eller samboer har ervervet de siste 5 årene.

I saker hvor det kan foretas utvidet inndragning overfor den siktede, og påtalemyndigheten beviser at lovovertrederen har overdratt verdier til noen av sine nærmeste, skal det overdratte eller dets verdi etter utvalgets forslag kunne inndras hos mottageren hvis ikke mottageren gjør det sannsynlig at lovovertrederen har ervervet formuesgodet på lovlig måte eller med lovlig ervervede midler. Av bevismessige grunner skal inndragning kunne skje uavhengig av om det er betalt vederlag eller ikke. Det skal heller ikke være avgjørende hvorvidt mottageren kjente til at formuesgodet var ulovlig ervervet. Reglene om inndragning overfor lovbryterens nærmeste skal etter utkastets tredje ledd gjelde tilsvarende ved overdragelse til et foretak.

Trondheim byrett avviser generelt inndragningskrav overfor lovovertrederens nærmeste, mens flere andre høringsinstanser synes den foreslåtte adgangen til inndragninger er for vid.

Departementet er enig med utvalget i at det ved utvidet inndragning overfor lovbryteren bør kunne legges vekt på verdien av formuesgoder som tilhører lovbryterens ektefelle eller en person som han bor fast sammen med under ekteskapslignende forhold. Unntak bør gjelde hvis lovbryteren sannsynliggjør at formuesgodene er ervervet på annen måte enn ved straffbare handlinger som han har begått.

Departementet foreslår et noe annet vurderingstema for den omvendte bevisbyrden enn utvalget synes å legge opp til. Ved utvalgets formulering kan inndragning skje hos lovbryteren på grunnlag av formuesgoder som ektefellen/samboeren har ervervet ulovlig. Det er ikke rimelig, og departementet foreslår derfor at bevistemaet skal være hvorvidt lovbryteren kan sannsynliggjøre at formuesgodene er ervervet på annen måte enn ved straffbare handlinger som *han* har begått. Inndragning etter utkastets § 34 a tredje ledd bør etter departementets mening være fakultativ.

Departementet er enig med utvalget i de unntak som foreslås fra hovedregelen. Formuesgjenstander som er ervervet før ekteskapet eller samboerforholdet ble inngått, bør ikke kunne danne grunnlag for utvidet inndragning overfor lovbryteren. Hvis ekteskapet eller samboerforholdet senere er opphørt, bør det derimot ikke gjøres unntak for formuesgjenstander som er ervervet mens ekteskapet eller samboerforholdet besto. Formuesgjenstander som er ervervet etter at ekteskapet eller samboerforholdet opphørte, bør derimot ikke kunne danne grunnlag for inndragning. Departementet foreslår videre at inndragning ikke skal gjelde i forhold til gjenstander som er ervervet minst 5 år før den straffbare handling. Departementet vil heller ikke foreslå at eiendeler som tilhører et foretak som lov-

bryteren eier eller kontrollerer, skal kunne danne grunnlag for inndragning overfor lovbryteren.

I straffeloven § 5 defineres begrepet «nærmeste». Samboere omfattes ikke av definisjonen. Departementet foreslår at man til straffeloven § 5 føyer til et nytt tredje ledd om at når to personer bor fast sammen under ekteskapslignende forhold, likestilles dette med ekteskap.

8.3.3 Inndragning overfor nærstående personer - § 37 a annet ledd

Departementet er enig med utvalget i at det i saker hvor det foretas utvidet inndragning overfor lovbryteren, også er behov for å utvide adgangen til å foreta inndragning overfor lovbryterens nærmeste i forhold til det som følger av gjeldende § 37 a.

Departementet støtter utvalget i at inndragning overfor lovbryterens nærmeste bør kunne skje bare for formuesgoder som påtalemyndigheten kan bevise er overdratt fra lovbryteren til den nærmeste.

Departementet går ikke inn for noen regel om omvendt bevisbyrde ved inndragning overfor lovbryterens nærmeste, slik utvalget har foreslått. Det er rimelig å kreve at påtalemyndigheten må bevise at formuesgodene er ervervet på ulovlig vis. Derimot bør det ikke kreves at påtalemyndigheten beviser hvilket konkret lovbrudd formuesgodet stammer fra. Det bør være nok at den beviser at formuesgodet stammer fra et eller annet lovbrudd. Etter departementets syn bør det dessuten være tilstrekkelig at påtalemyndigheten sannsynliggjør at formuesgodet stammer fra en eller annen straffbar handling. Terskelen for inndragning vil dermed bli lavere enn etter gjeldende rett, selv om bevisbyrden ikke blir snudd. Det bør ikke, som i gjeldende § 37 a, være av betydning hvorvidt den nærstående har betalt vederlag for formuesgodet eller visste eller burde vite at formuesgodet var ulovlig ervervet.

Straffeloven § 317 om heleri unntar fra straff den som mottar utbytte til vanlig underhold. Departementet er enig i at et tilsvarende unntak bør gjelde ved inndragning overfor en nærstående.

Inndragning etter utkastet § 34 a tredje ledd er begrenset til formuesgoder som er ervervet mindre enn 5 år før den straffbare handlingen ble foretatt. Det er rimelig og naturlig at en tilsvarende begrensning gjelder ved inndragning overfor lovbryterens nærmeste.

Som ved inndragning overfor lovbryteren etter § 34 og § 34 a annet ledd, bør retten ved inndragning overfor lovbryterens nærmeste stå fritt til å bestemme om det skal foretas gjenstandsinndragning eller verdiinndragning.

Det bør kunne idømmes inndragning overfor både lovbryteren og den nærmeste, slik at partene i realiteten blir solidarisk ansvarlig for inndragningen.

Med de vilkår som foreslås mener departementet at det ikke er urimelig at det foretas inndragning over-

for foretak som lovbryteren har en nær tilknytning til, jf. § 37 fjerde ledd.

Komiteens merknader

Komiteen er enig i at det ved utvidet inndragning overfor lovbryteren bør kunne legges vekt på verdien av formuesgoder som tilhører lovbryterens ektefelle eller en person som vedkommende bor fast sammen med under ekteskapslignende forhold. Unntak bør gjelde hvis lovbryteren sannsynliggjør at formuesgodene er ervervet på annen måte enn ved straffbare handlinger som vedkommende har begått. Komiteen støtter begrunnelsen for en slik regel for å hindre en omgåelse av ordningen med utvidet inndragning ved overføring av formuesgoder til ektefellen eller samboeren, proforma eller reelt sett.

Komiteen støtter at retten også her kan unnlate å inndra eller begrense inndragningen og viser ellers til unntakene fra hovedregelen som departementet foreslår.

Departementet viser til at det er stor risiko for proforma overdragelser til nærstående i saker som vil være aktuelle i forhold til utvidet inndragning, hvor siktede vanligvis har en kriminell livsstil. Komiteen støtter derfor forslaget om at inndragning også skal kunne skje direkte overfor siktedes nærmeste, men at inndragningsadgangen her bør være snevrere enn overfor lovbryteren. Påtalemyndigheten må her sannsynliggjøre at formuesgoder er overdratt fra lovbryteren og at det stammer fra et lovbrudd, uten at det er nødvendig å konkretisere lovbruddet. Med disse vilkår er komiteen enig i at hensynet til effektive regler om utvidet inndragning tilsier at inndragning også skal kunne foretas overfor foretak som lovbryteren har en sterk tilknytning til.

9. FORMÅLET MED ETTERFORSKNINGEN

Det kan etter gjeldende rett etterforskes med sikte på inndragning.

Inndragningsutvalget foreslår at det sies uttrykkelig i § 226 at formålet med etterforskningen også er å skaffe opplysninger om hvilke reaksjoner som eventuelt bør anvendes.

Etter departementets syn bør det gå klarere frem av loven at formålet med etterforskningen også kan være å skaffe opplysninger av betydning for spørsmålet om inndragning. Det vil virke misvisende hvis bare inndragningen blir nevnt i § 226. Departementet foreslår derfor, som utvalget, at det går frem generelt at etterforskningen også kan ha som formål å skaffe opplysninger av betydning for reaksjonsspørsmålet.

Departementet mener at det kan være behov for at politiet etterforsker med sikte på fullbyrding av inndragningskrav. Slik § 226 i dag lyder, går det ikke klart frem hvorvidt politiet har adgang til å etterforske i slike tilfeller. Siden departementet foreslår en noe

mer detaljert beskrivelse av etterforskningens formål er det naturlig at også etterforskning med sikte på fullbyrding blir nevnt.

Komiteens merknader

Komiteen støtter forslagene.

10. BRUK AV TVANGSMIDLER UNDER ETTERFORSKNINGEN

10.1 Pågrepelse og varetektsfengsling

Etter gjeldende rett kan lovbyrteren pågripes og varetektsfengsles når det er grunn til å frykte at han vil forspille bevis av betydning for inndragningskravet, jf. straffeprosessloven § 171 nr. 2. Det er usikkert om pågrepelse og fengsling kan skje alene av den grunn at det er fare for at lovbyrteren vil unndra seg et inndragningskrav.

Utvalget mener at det unntaksvis kan være behov for å fengsle i tilfeller hvor det er fare for at lovbyrteren unndrar seg fullbyrdingen av et inndragningskrav, og foreslår en regel om dette.

Blant høringsinstansene er det delte meninger om forslaget.

Departementet mener at utvalgets forslag ikke bør følges på dette punktet fordi man ikke bør utvide adgangen til å bruke tvangsmidler uten at det er dokumentert et klart behov for det.

10.2 Ransaking

Det kan tas beslag for å sikre gjenstandsinndragning og heftelse for å sikre verdiinndragning. Det er ingen adgang til å foreta ransaking med sikte på å finne formue det kan tas heftelse i.

Etter utvalgets syn er det vanskelig å se noen grunn til at det kan ransakes med sikte på beslag, men ikke med sikte på heftelse. Utvalget foreslår derfor at adgangen til å ransake blir den samme ved heftelse som ved beslag, se utkastet til § 192 første ledd og annet ledd nr. 3 og § 195.

Høringsinstansene er enig i dette og departementet fremmer forslag til endringer i straffeprosessloven §§ 192 og 195 i tråd med utvalgets forslag.

10.3 Beslag

Utvalget foreslår at det går uttrykkelig frem av § 203 at beslag kan tas også etter domstidspunktet. Utvalget vil dessuten gå ett skritt videre og åpne for beslag også etter at dommen er rettskraftig, men blant høringsinstansene er det delte meninger om dette.

Departementet mener at det bør gå klarere frem av loven at beslag kan tas inntil kravet er rettskraftig. Derimot kan departementet vanskelig se et behov for å ta beslag etter at rettskraftig dom foreligger.

10.4 Heftelse

Departementet er enig med utvalget i at det bør gå frem av § 217 at heftelse kan tas helt til det foreligger rettskraftig dom. Departementet er noe i tvil om det er noe særlig behov for å foreta heftelse etter at et inndragningskrav er rettskraftig og går derfor ikke inn for å følge opp utvalgets forslag på dette punktet.

Det er et vilkår for å beslutte heftelse at det er grunn til å frykte for at fullbyrdingen ellers vil bli forspilt eller i vesentlig grad vanskeliggjort. Utvalget mener at det bør være tilstrekkelig at fullbyrdingen blir vanskeliggjort. Departementet kan ikke se sterke grunner for at dette bør endres, og foreslår ikke at vilkårene for heftelse endres.

§ 217 gir etter ordlyden adgang til å ta heftelse i formuesgjenstander som tilhører «siktede». Men utvalget mener at det følger av § 82 første ledd, jf. § 217 at heftelse også kan tas i formue som tilhører andre enn lovbyrteren. Etter utvalgets syn bør dette gå frem av § 217, men departementet mener at dette forslaget ikke bør følges opp.

Etter utleveringsloven § 24 kan det i Norge besluttes ransaking og beslag til bruk i en straffesak i en fremmed stat, derimot kan det ikke besluttes heftelse. Utvalget foreslår at adgangen til å benytte tvangsmidler til bruk i en utenlandsk straffesak utvides til også å omfatte heftelse. Departementet foreslår å endre utleveringsloven § 24 i tråd med utvalgets forslag.

Komiteens merknader

Komiteen merker seg at det ikke fremmes forslag om endringer når det gjelder adgangen til pågrepelse og varetektsfengsling. Komiteen støtter at adgangen til å ransake blir den samme ved heftelse som ved beslag. Komiteen er enig i at beslag kan tas inntil kravet er rettskraftig, men ikke etter at dommen er rettskraftig. Komiteen mener tilsvarende skal gjelde heftelse. Komiteen slutter seg til forslag til endring i utleveringsloven for å legge til rette for et best mulig internasjonalt samarbeid på dette området.

11. FORHOLDET MELLOM PÅSTAND OG DOM

Retten er ikke bundet av påtalemyndighetens påstand om hvilken type straff som skal idømmes, og i hvilket omfang. Derimot kan inndragning bare idømmes når det er lagt ned påstand om det, og inndragning kan ikke idømmes i større utstrekning enn påstått, jf. straffeprosessloven § 38 annet ledd tredje punktum.

Utvalget mener at inndragning fortsatt bare bør kunne idømmes hvis det er lagt ned påstand om det. Derimot foreslår utvalget at retten bør kunne idømme inndragning i større utstrekning enn påtalemyndigheten har påstått.

Blant høringsinstansene er det flere som er positive til forslaget. Oslo byrett går imot forslaget, mens

andre ønsker noen begrensninger i rettens kompetanse.

Etter departementets syn er betenkelighetene med å gi retten kompetanse til å idømme inndragning selv om det ikke er lagt ned påstand om det, mindre enn utvalget synes å mene. Departementet foreslår at retten får adgang til å idømme inndragning selv om påtalemyndigheten ikke har lagt ned påstand om det.

Departementet er enig med utvalget i at retten bør kunne idømme inndragning ut over påtalemyndighetens påstand. Dette er en naturlig konsekvens av at retten skal kunne idømme inndragning selv om det ikke er påstått.

Komiteens merknader

Komiteen legger vekt på at retten bør ha muligheter til å se alle strafferettslige reaksjoner i sammenheng. Komiteen støtter derfor departementets forslag om at rettens kompetanse utvides til å kunne idømme inndragning selv om påtalemyndigheten ikke har lagt ned påstand om det, og til å kunne idømme inndragning ut over påtalemyndighetens påstand.

Komiteen vil understreke at siktede i de tilfeller retten bruker disse mulighetene må få adgang til å uttale seg og få en passende utsettelse av hensyn til vedkommendes forsvar.

12. ADGANGEN TIL Å FREMME INNDRAGNINGSKRAV ETTER AVGJØRELSEN AV STRAFFEKRAVET

Hvis inndragningskravet er avgjort samtidig med straffekravet, er det ikke adgang til å fremme krav om ytterligere inndragning etter at straffesaken er avsluttet, jf. straffeprosessloven § 51. Ble det derimot ikke lagt ned påstand om inndragning i straffesaken, er det sikker praksis for at det kan reises særskilt inndragningssak mot domfelte etter straffesaken.

Utvalget foreslår at det sies uttrykkelig i straffeprosessloven § 51 at det kan fremmes sak om inndragning selv om det allerede er ilagt straff i saken. Utvalget går dessuten inn for at et tidligere idømt krav om inndragning av vinning ikke skal være til hinder for at det fremmes krav om inndragning av overskytende vinning i en senere sak. Utvalget går ikke inn for å gjøre oppdelingsadgangen generell, men vil begrense den til tilfeller hvor det under straffesaken bare er påstått gjenstandsinnndragning. Dermed kan oppdeling ikke skje hvis det i straffesaken har vært foretatt utvidet inndragning.

Etter straffeprosessloven § 389 tredje ledd er det adgang til særskilt gjenopptagelsessak om inndragning. Men siden det ikke er snakk om å foreta noen ny vurdering av inndragningskravet, men om en eventuell ytterligere inndragning på basis av nye opplysninger, er det etter utvalgets syn ikke så naturlig å benytte

gjenopptagelsesreglene. I stedet bør det åpnes for en ny sak om ytterligere inndragning. For å ta hensyn til domfeltes behov for å få avklart det endelige inndragningsansvaret, foreslår utvalget at det skal være et vilkår for å gå til ny sak at vinningen eller formuen må ha vært vesentlig større enn det som ble lagt til grunn ved pådømmelsen.

Den Norske Advokatforening og Forsvarergruppen av 1977 har innvendinger mot forslaget.

Departementet bemerker at det skaper størst klarhet om det går uttrykkelig frem av loven at det kan fremmes sak om inndragning selv om det allerede er ilagt straff i saken. Departementet støtter derfor utvalgets forslag på dette punkt. Departementet er derimot i tvil om forslaget om at inndragning skal kunne behandles i to omganger bør følges, men slutter seg til utvalgets forslag.

Departementet er enig i at adgangen til å dele inndragningskravet bare bør gjelde hvis inndragningskravet i den første saken var begrenset til gjenstandsinnndragning. Dessuten bør det kreves at gjenstandene som ble inndratt i den første saken, kan føres direkte tilbake til den straffbare handlingen.

Departementet er enig med Den Norske Advokatforening og Forsvarergruppen av 1977 i at avgjørelsen i den første saken ikke bør ha positive rettskraftsvirkninger i den neste, dvs. at den første dommen ikke opprøvd legges til grunn.

Departementet fremmer ikke forslag om at det kan åpnes for en ny sak om ytterligere inndragning hvis det etter at inndragningkravet er pådømt, kommer frem opplysninger som tyder på at utbyttet var større enn opprinnelig antatt. Det er allerede etter gjeldende rett adgang til å få inndragningskrav gjenopptatt, og etter departementets syn bør denne fremgangsmåten eventuelt følges.

Komiteens merknader

Komiteen er enig at det i tråd med praksis bør fremgå av loven at det kan fremmes sak om inndragning selv om det allerede er ilagt straff i saken.

Komiteen ser de ulike momenter som taler for og imot at inndragning skal kunne behandles i to omganger. Komiteen mener at når det aksepteres særskilt straffesak og inndragningssak, bør det også være muligheter til å fremme et begrenset inndragningskrav i straffesaken, men at det reises særskilt sak senere. Det bør her gjelde de begrensninger som departementet legger til grunn.

Komiteen støtter at avgjørelsen i den første saken ikke bør ha positive rettskraftsvirkninger i den neste, dvs. at skyldspørsmålet i den første dommen ikke opprøvd skal legges til grunn. Det vil bl.a. kunne bety at etter påstand fra domfelte kan inndragningen etter ny bevisføring settes lavere enn det som allerede er gjort.

13. ETTERFORSKNING MED SIKTE PÅ UTVIDET INNDRAGNING

13.1 Vitneplikt overfor politiet m.v.

Under etterforskningen av et krav om utvidet inndragning vil det ofte være behov for å få opplysninger fra banker, revisorer m.v. om siktedes økonomiske forhold. Ansatte i banker m.v. er imidlertid ikke forpliktet til å forklare seg for politiet. Dessuten vil de som regel ha taushetsplikt som gjør at de heller ikke har rett til å forklare seg for politiet. Men denne taushetsplikten gjelder ikke overfor retten. Politiet kan dermed uten videre få vitnets forklaring ved å begjære rettslig avhør. Taushetsplikten overfor politiet gjør at bankansatte m.v. heller ikke kan utlevere dokumenter til politiet med mindre retten gir pålegg om det, jf. straffeprosessloven § 210.

Utvalget foreslår at påtalemyndigheten på visse vilkår skal kunne pålegge vitner å forklare seg til politiet om forhold de plikter å forklare seg om overfor retten (utkastet til straffeprosessloven § 230). På samme måte bør påtalemyndigheten kunne gi pålegg om utlevering av dokumenter (utkastet § 210).

Retten må etter forslaget ha samtykket generelt i at påtalemyndigheten pålegger vitner å forklare seg til politiet og/eller å utlevere dokumenter. Påtalemyndighetens pålegg skal kunne bringes inn for retten.

Straffelovkommisjonen anser forslaget om forklaringsplikt som problematisk, mens Den Norske Advokatforening og Forsvarergruppen av 1977 går sterkt imot.

Departementet er enig i at det virker unødvendig tungvint å måtte trekke for retten vitner som er villige til å forklare seg, så lenge de har forklaringsplikt overfor retten. Departementet mener derfor at utvalgets forslag har gode grunner for seg, men er enig med Straffelovkommisjonen i at det kan virke tilfeldig å avgrense en eventuell lovendring slik utvalget har foreslått. Etter departementets mening bør det derfor vurderes om det mer generelt bør åpnes for at påtalemyndigheten etter et generelt samtykke fra retten, kan pålegge vitner å forklare seg for politiet med mindre vitnet bringer saken inn for retten. Det samme gjelder for pålegg om å utlevere dokumenter. Departementet vil behandle det videre som egen sak.

13.2 Beslag i hele siktedes formue

Etter utkastet til regler om utvidet inndragning kan det være aktuelt å inndra hele siktedes formue. Etter gjeldende rett kan det imidlertid ikke tas et generelt beslag i hele siktedes formue. Det må tas beslag i konkret angitte gjenstander. Det er ikke noe til hinder for at de beslaglagte gjenstandene til sammen utgjør siktedes samlede formue.

Utvalget foreslår at det innføres en adgang til å ta beslag i hele siktedes formue (utvidet beslag), jf. utkastet til ny § 203 a i straffeprosessloven. Virkningene

av et utvidet beslag vil være at siktede mister retten til å forføye faktisk og rettslig overfor formuesgodene sine.

Flere av høringsinstansene er skeptiske til forslaget.

Departementet vil fremheve at det er tale om et svært inngripende tiltak - beslag i hele formuen. Departementet vil derfor ikke fremme forslag om regler om utvidet beslag.

Straffeloven § 243 første ledd setter straff for den som ulovlig forføyer over en gjenstand det er tatt heftelse, arrest eller beslag i. Strafferammen er her bøter eller fengsel inntil 4 måneder. Utvalget foreslår at strafferammen skal være bøter eller fengsel inntil 3 år, og ved særlig skjerpene omstendigheter, fengsel inntil 5 år. Siden departementet ikke fremmer forslag om utvidet beslag, er det heller ikke aktuelt å foreslå en egen straffebestemmelse om krenkelse av et slikt beslag.

Komiteens merknader

Komiteen er enig i at det ikke innføres noen spesiell vitneplikt overfor politiet knyttet til inndragningssaker.

Spørsmålet om eventuelt pålegg om vitneplikt må drøftes i en videre sammenheng og komiteen merker seg at departementet vil vurdere videre om det mer generelt bør åpnes for at påtalemyndigheten etter et generelt samtykke fra retten, kan pålegge vitner å forklare seg for politiet med mindre vitnet bringer saken inn for retten.

Komiteen tar ikke her stilling til dette.

Komiteen merker seg at departementet ikke fremmer forslag om adgang til å ta beslag i hele siktedes formue og støtter dette.

14. FULLBYRDINGEN AV INNDRAGNINGSKRAV

Vedtak om fullbyrding av en dom treffes av statsadvokaten eller politiet, jf. straffeprosessloven § 455 første ledd.

Utvalget mener at § 455 annet ledd bør endres slik at det kommer klart frem at politiets ansvar for å sette i verk fullbyrdingen også gjelder andre reaksjoner enn straffekrav. Departementet fremmer forslag om presisering i § 455.

Etter straffeprosessloven § 462 kan tvister mellom påtalemyndigheten og domfelte som gjelder fullbyrdingen, bringes inn for retten. Andre personer som hevder at de har rettigheter i gjenstander det er aktuelt å inndra har derimot ingen rett til å få brakt en avgjørelse om inndragning inn for retten. Utvalget foreslår at det innføres en rett for andre enn domfelte til å få tvisten med påtalemyndigheten brakt inn for retten (utkastet til § 462 nytt annet punktum) og departementet slutter seg til utvalgets forslag.

Komiteens merknader

Komiteen slutter seg til departementets forslag.

15. POLITIETS BEHANDLING AV GJENSTANDER SOM TJENER SOM SIKKERHET FOR INNDRAGNINGSKRAVET

Utvalget antar at politiet i dag har en viss adgang til å selge beslaglagte gjenstander som raskt kan bli ødelagt.

Utvalget foreslår en regel om at politiet skal kunne selge beslaglagte gjenstander før inndragningskravet er endelig avgjort hvis gjenstandene er utsatt for raskt å bli ødelagt eller forringet i verdi eller det er uforholdsmessig kostbart å ta vare på dem.

Blant høringsinstansene er det delte meninger om dette.

Etter departementets mening bør beslaglagte gjenstander kunne selges hvis de ellers vil bli ødelagt. Departementet er ikke enig i at politiet også bør få adgang til å selge gjenstander som det er fare for vil bli mindre verdt på grunn av generelle verdissingninger, eller som det vil være kostbart å ta vare på.

Komiteens merknader

Komiteen støtter forslaget om at beslaglagte gjenstander bør kunne selges hvis de ellers vil bli ødelagt og har for øvrig ingen merknader.

16. ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER M.V.

Det er grunn til å tro at lovforslagene vil kunne medføre en betydelig inntektsøkning for staten som vil overstige de utgifter som må til for å ivareta lovens formål.

Vedtar Stortinget de foreslåtte regler om inndragning av utbytte, bør det etter departementets syn foretas en etterkontroll med lovendringen. Kontrollen bør foretas tre til fem år etter lovendringen har trådt i kraft.

I proposisjonen foreslås det for øvrig også endringer som går på å rette inkurier.

Komiteens merknader

Komiteen vil understreke at hovedformålet med lovforslagene om inndragning av utbytte er å gjøre reglene til et sterkere kriminalpolitisk virkemiddel slik at utbytte fra straffbare handlinger skal inndras i markert større omfang enn det som er tilfelle i dag. Målet er at kriminalitet ikke skal lønne seg.

Komiteen tar til etterretning vurderingene av de økonomiske og administrative konsekvenser som fremgår av proposisjonen og forutsetter at departe-

mentet redegjør nærmere for dette i kommende budsjettforslag.

Komiteen ser det som naturlig at det etter noen år skjer en evaluering av lovendringene.

17. ETTERKONTROLL AV GENERALKLAUSULEN OM MILJØKRIMINALITET OG DOPINGBESTEMMELSEN (STRAFFELOVEN §§ 152 b OG 162 b)

I forarbeidet til både straffeloven § 152 b, generalklausulen om miljøkriminalitet og § 162 b om doping varslet departementet en etterkontroll av bestemmelsene og komiteen ba i Innst. O. nr. 64 (1991-92) om dette.

17.1 Vurderingen av straffeloven § 152 b

Generalklausulen om miljøkriminalitet i straffeloven § 152 b ble gitt for å fange opp de alvorligste tilfellene av miljøkriminalitet.

De høringsinstansene som har uttalt seg om gjerningsbeskrivelsen i § 152 b, har først og fremst kommentert kravet til «betydelig» skade ved forurensing.

Departementet finner ikke grunn til å foreslå å oppheve kravet om at skaden skal være betydelig. Etter departementets syn er det for tiden heller ikke behov for å foreta andre endringer i gjerningsbeskrivelsen i § 152 b.

Noen høringsinstanser har også kommentert skyldkravet i § 152 b. Det hevdes bl.a. at kravet til grov uaktksomhet er for strengt. ØKOKRIM foreslår at det blir vurdert å redusere skyldkravet til simpel uaktksomhet i forhold til skadefølgen. Departementet finner ikke at det gjør seg gjeldende slike særlige hensyn at skyldkravet i § 152 b bør senkes.

Departementet har på linje med flere instanser merket seg at § 152 b ikke har vært brukt i den perioden etterkontrollen gjaldt, men antar at dette ikke uten videre kan tas til inntekt for at bestemmelsen er uten virkning eller galt utformet.

Komiteens merknader

Komiteen har merket seg de ulike vurderinger som er gjort i forbindelse med etterkontrollen av generalklausulen om miljøkriminalitet og tar til etterretning at det ikke foreslås endringer i straffeloven § 152 b.

Komiteen legger vekt på at generalklausulen er reservert for de mest alvorlige og graverende tilfellene av miljøkriminalitet og er avgrenset mot mindre grove lovbrudd som reguleres av særlovgivningen. Komiteen viser til uttalelse fra Riksadvokaten som mener at generalklausulen har hatt en god allmennpreventiv effekt som signal fra lovgiveren om hvor alvorlig slike lovbrudd er.

17.2 Vurderingen av straffeloven § 162 b

Straffeloven § 162 b om doping er bygget opp etter mønster av § 162 om narkotikaforbrytelser. Formålet med bestemmelsen var mer effektivt å kunne ramme apparatet som fremskaffer og omsetter dopingmidler.

Flere høringsinstanser mener at grensen mellom hva som er lovlig besittelse og ulovlig oppbevaring kan være uklar. Departementet mener at grensdragningen mellom besittelse og oppbevaring bør overlates til domstolene.

Departementet er enig med Riksadvokaten i at manglende dommer rettet mot de som tilvirker, innfører, utfører eller overdrar dopingmidler ikke skyldes selve utformingene av lovteksten og finner derfor ikke at lovteksten bør endres på dette grunnlag.

Flere høringsinstanser reiser spørsmål om § 162 b bør utvides til også å omfatte erverv, besittelse og bruk av dopingmidler. Høringsinstansene fremhever at idrettens egne organer ikke effektivt nok kan bekjempe all bruk av dopingmidler. Departementet foreslo i sin tid ikke å kriminalisere bruk m.v. av dopingmidler og mener at dette syn fortsatt har mye for seg.

Straffeloven § 162 b må trolig virke i noe lengre tid før man kan si noe sikkert om utviklingen i straffnivået. På bakgrunn av det innsamlede materialet finner departementet likevel klare indikasjoner på at det har skjedd en generell økning i straffnivået og at lovendringen dermed har virket etter sin hensikt.

Komiteens merknader

Komiteen merker seg at straffeloven § 162 b i liten grad er brukt overfor det apparatet som fremskaffer og omsetter dopingmidler som var formålet med bestemmelsen. De fleste fellende dommer gjelder oppbevaring av mindre mengder dopingmidler. Komiteen mener at formålet med bestemmelsen må vies større oppmerksomhet. Komiteen registrerer indikasjoner på at lovbestemmelsen har virket etter sin hensikt ved en økning i straffnivået.

Når det gjelder grensen i forhold til gjeldende lovgivning mellom hva som er lovlig besittelse og ulovlig oppbevaring er komiteen enig i at dette bør overlates til domstolene.

I denne sammenheng viser imidlertid komiteen til behandling av Dokument nr. 8:104 (1997-98) hvor Stortinget fattet følgende vedtak:

«Stortinget ber Regjeringen foreta en utredning og eventuelt fremme forslag om å utvide straffeloven § 162 b til også å omfatte erverv, besittelse og bruk av dopingmidler.»

Komiteen la i Innst. S. nr. 220 (1997-98) vekt på at Regjeringen fikk i oppdrag å utrede spørsmålet i hele sin bredde. Komiteen kan ikke se at dette er tilfredsstillende ivaretatt i foreliggende vurdering av etterkontroll av dopingsbestemmelsen straffeloven § 162.

Departementet viser bl.a. til Kontaktutvalget for antidopingarbeid i Norge som i en handlingsplan skal se nærmere på hvilke spørsmål som må utredes for å ta stilling til om bruk av dopingmidler bør kriminaliseres eller ikke. Dette arbeidet bør være med i vurderingsgrunnlaget for den utredningen komiteen ba om i Innst. S. nr. 220 (1997-98). Komiteen ber derfor departementet fortsatt ha Stortingets vedtak til utredning og vurdering og redegjøre for saken til Stortinget på en egnet måte.

18. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen viser til proposisjonen og rå Odels-tinget til å gjøre følgende

vedtak til lov

om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m.v. (inndragning av utbytte).

I.

I straffeloven 22. mai 1902 nr. 10 gjøres følgende endringer:

§ 5 nytt tredje ledd skal lyde:

Når to personer bor fast sammen under ekteskapsliggende forhold, likestilles det med ekteskap.

§ 34 skal lyde:

Utbytte av en straffbar handling skal inndras. Ansvarer kan likevel reduseres eller falle bort i den grad retten mener at inndragning vil være klart urimelig. Inndragning foretas selv om lovovertrederen ikke kan straffes fordi han var utilregnelig (§§ 44 eller 46) eller ikke utviste skyld.

Som utbytte regnes også formuesgode som trer istedenfor utbytte, avkastning og andre fordeler av utbytte. Utgifter kommer ikke til fradrag. Kan størrelsen av utbyttet ikke godtgjøres, fastsetter retten beløpet skjønnsmessig.

Istedenfor formuesgodet kan det inndras et beløp som svarer til formuesgodets verdi eller til en del av verdien. Det kan bestemmes i dommen at formuesgodet hefter til sikkerhet for inndragningsbeløpet.

Inndragning foretas overfor den utbyttet er tilfalt direkte ved handlingen. Det skal legges til grunn at utbyttet er tilfalt lovovertrederen hvis han ikke sannsynliggjør at det er tilfalt en annen.

§ 34a skal lyde:

Utvidet inndragning kan foretas når lovovertrederen finnes skyldig i en straffbar handling av en slik art at den kan gi betydelig utbytte, og han har foretatt a. en eller flere straffbare handlinger som samlet

kan medføre straff av fengsel i 6 år eller mer, eller forsøk på en slik handling, eller

- b. minst én straffbar handling som kan medføre straff av fengsel i 2 år eller mer, eller forsøk på en slik handling, og lovovertræderen de siste 5 år før handlingen ble begått, er ilagt straff for en handling av en slik art at den kan gi betydelig utbytte.

Forhøyelse av strafferammen ved gjentakelse kommer ikke i betraktning.

Ved utvidet inndragning kan alle formuesgoder som tilhører lovovertræderen, inndras hvis han ikke sannsynliggjør at formuesgodene er ervervet på lovlig måte. § 34 tredje ledd gjelder tilsvarende.

Ved utvidet inndragning overfor lovovertræderen kan også verdien av alle formuesgoder som tilhører lovovertræderens nåværende eller tidligere ektefelle, inndras hvis ikke

- a. de er ervervet før ekteskapet ble inngått eller etter at ekteskapet ble oppløst,
- b. de er ervervet minst fem år før den straffbare handling som gir grunnlag for utvidet inndragning, eller
- c. lovovertræderen sannsynliggjør at formuesgodene er ervervet på annen måte enn ved straffbare handlinger som han har begått.

Når to personer bor fast sammen under ekteskapsliggende forhold, likestilles det med ekteskap.

§ 35 første ledd nytt tredje punktum skal lyde:

Regelen i § 34 første ledd tredje punktum gjelder tilsvarende.

§ 36 tredje ledd oppheves.

§ 37 første ledd annet punktum skal lyde:

Regelen i § 34 første ledd tredje punktum gjelder tilsvarende.

§ 37 annet ledd skal lyde:

Slik bestemmelse kan også treffes overfor en rettighetshaver som da rettigheten ble stiftet, forsto eller burde ha forstått at tingen skulle brukes ved en straffbar handling, eller at den kunne inndras.

§ 37a skal lyde:

Når utbytte eller ting som er nevnt i §§ 34 eller 35, etter gjerningstiden er overdratt fra noen som det kan foretas inndragning hos, kan det overdratte eller dets verdi inndras hos mottakeren dersom overdragelsen er skjedd som gave eller dersom mottakeren forsto eller burde ha forstått sammenhengen mellom den straffbare handling og det han har fått overdratt.

Kan det foretas utvidet inndragning etter § 34a og lovovertræderen har overdratt et formuesgode til en av sine nærmeste, kan formuesgodet eller dets verdi inndras hos mottageren hvis påtalemyndigheten

sannsynliggjør at det er ervervet ved en straffbar handling som lovovertræderen har begått. Dette gjelder likevel ikke formuesgoder som ble overdratt mer enn 5 år før foretagelsen av den handlingen som danner grunnlag for inndragningen, eller formuesgoder som er mottatt til vanlig underhold fra en som plikter å yte slikt underhold.

Er formuen til noen som er nevnt i § 34a tredje ledd, helt eller delvis regnet med ved inndragning overfor lovovertræderen, og vedkommende innfrir sitt ansvar etter paragrafen her, reduseres lovovertræderens ansvar tilsvarende. Har lovovertræderen innfridd sitt ansvar etter § 34a annet ledd, fører ytterligere innfrielse fra ham til at mottagerens ansvar reduseres tilsvarende.

Annet ledd gjelder tilsvarende ved overdragelse til et foretak dersom lovovertræderen

- a. alene eller sammen med noen som er nevnt i annet ledd, eier en vesentlig del av foretaket,
- b. oppebærer en betydelig del av foretakets inntekt, eller
- c. i kraft av sin stilling som leder har vesentlig innflytelse over det.

Tilsvarende gjelder for rettighet som etter gjerningstiden er stiftet i tingen av noen som det kan foretas inndragning hos.

§ 37c tredje ledd skal lyde:

Disse regler gjelder tilsvarende ved inndragning av rettigheter etter §§ 37 og 37a femte ledd.

§ 37d annet ledd første punktum skal lyde:

Etter krav fra fornærmede kan det bestemmes at utbytte som inndras etter § 34, skal anvendes til dekning av erstatningskrav fra ham.

§ 37d tredje ledd skal lyde:

Når utbytte er inndratt etter § 34, og domfelte eller noen som er ansvarlig for skaden, etter pådømmelsestiden har betalt erstatning til fornærmede, kan forhørsretten etter krav fra domfelte bestemme at inndragningsbeløpet blir å nedsette tilsvarende. Det samme gjelder dersom domfelte betaler skatt eller avgift som tilsvarende inndragningen.

§ 70 første ledd skal lyde:

For inndragning gjelder de foreldelsesfrister som er fastsatt i § 67, men slik at fristen ikke i noe tilfelle skal være mindre enn 5 år, og for inndragning etter §§ 34 og 34a ikke mindre enn 10 år.

§ 74 femte ledd første og annet punktum skal lyde:

Ilagt inndragning faller bort etter 5 år. Inndragning av utbytte, herunder inndragning etter § 34a, faller likevel først bort etter 10 år.

Annet punktum blir nytt tredje punktum.

§ 75 annet ledd annet punktum skal lyde:

Sak om inndragning av *utbytte* av en straffbar handling, *herunder inndragning etter § 34a og § 37a annet ledd*, kan likevel fremmes.

§ 75 tredje ledd annet punktum skal lyde:

Dette gjelder likevel bare for ting eller beløp som er *utbytte* av den straffbare handling eller som svarer til *slikt utbytte, herunder ting eller beløp inndratt etter § 34a og § 37a annet ledd*.

§ 197 annet ledd skal lyde:

§ 196 *tredje og fjerde ledd* får tilsvarende anvendelse.

§ 212 tredje ledd skal lyde:

§ 196 *tredje og fjerde ledd* får tilsvarende anvendelse.

II.

I lov 12. desember 1958 nr. 7 om fengselsvesenet gjøres følgende endring:

§ 38 første punktum skal lyde:

Ved løslating på prøve kan det settes slike vilkår som nevnt i straffeloven § 53 nr. 2, nr. 3 bokstavene a-g, nr. 4 og nr. 5.

III.

I lov 13. juni 1975 nr. 39 om utlevering av lov- brytere gjøres følgende endring:

§ 24 nr.1 skal lyde:

Til bruk for straffesak i fremmed stat kan det på begjæring bestemmes at tvangsmidler som nevnt i straffeprosessloven kapitler 15, 16 og 17, skal kunne anvendes på samme måte som i saker om lovbrudd av tilsvarende art som forfølges her i riket.

IV.

I straffeprosessloven 22. mai 1981 nr. 25 gjøres følgende endringer:

§ 2 første ledd nr. 2 skal lyde:

2) offentlig sak om inndragning, *herunder spørsmål om tredjepersons rettigheter i formuesgoder som saken gjelder*,

§ 38 annet ledd tredje punktum skal lyde:

Mortifikasjon kan bare idømmes når det er fremmet krav om det, og ikke i større utstrekning enn påstått.

§ 38 tredje ledd første punktum skal lyde:

Før retten bruker et annet straffebud enn tiltalebe- slutningen, eller idømmer en annen rettsfølge *eller et større inndragningsansvar* enn påstått, skal den gi partene anledning til å uttale seg om spørsmålet.

§ 51 nytt annet ledd skal lyde:

Er det ilagt straff i saken, kan det likevel senere fremmes sak med krav om inndragning hvis et slikt krav ikke ble behandlet under straffesaken. Er det under straffesaken pådømt krav om inndragning, kan det senere fremmes krav om ytterligere inndragning hvis det pådømte kravet var begrenset til gjenstander som kan føres direkte tilbake til den straffbare handling.

§ 69 tredje ledd første punktum skal lyde:

Unnlatelse av påtale kan også gjøres betinget av slike vilkår som er nevnt i straffeloven § 53 nr. 2, nr. 3 bokstavene a-g, nr. 4 og nr. 5.

§ 82 fjerde ledd skal lyde:

Bestemmelsene om siktede i denne lov får tilsva- rende anvendelse for den som det reises krav mot *eller som trekkes inn i saken* etter § 2.

§ 192 skal lyde:

Når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling som etter loven kan medføre frihetsstraff, kan det foretas ransaking av hans bolig, rom eller opp- bevaringssted for å sette i verk pågripelse eller for å søke etter bevis eller etter ting som kan beslaglegges *eller som det kan tas heftelse i*.

Hos andre kan ransaking foretas når det er skjellig grunn til mistanke om en slik handling, og

- 1) handlingen er foretatt eller mistenkte pågrepet der,
- 2) mistenkte har vært der under forfølgning på fersk gjerning eller ferske spor, eller
- 3) det for øvrig er særlig grunn til å anta at mistenkte der kan pågripes, *eller at det der kan finnes bevis eller ting som kan beslaglegges eller som det kan tas heftelse i*.

§ 195 første ledd skal lyde:

Når noen med skjellig grunn mistenkes for en handling som etter loven kan medføre frihetsstraff, kan det foretas ransaking av hans person dersom det er grunn til å anta at det kan føre til oppdagelse av be- vis eller av ting som kan beslaglegges *eller som det kan tas heftelse i*.

§ 203 første punktum skal lyde:

Ting som antas å ha betydning som bevis, kan be- slaglegges *inntil rettskraftig dom foreligger i saken*.

§ 213 første ledd nytt annet punktum skal lyde:

Dersom det er fare for at en gjenstand som er beslaglagt med sikte på inndragning, raskt vil bli ødelagt, kan retten tillate politiet å avhende gjenstanden.

§ 216h første ledd første punktum skal lyde:

Telefonkontrollutvalget skal føre kontroll med politiets og påtalemyndighetens behandling av saker etter *dette kapittel*.

§ 217 første ledd skal lyde:

For å sikre betaling av bot, inndragning, saksomkostninger, erstatning eller oppreisning som siktede *er eller antas å ville bli ilagt*, kan retten på begjæring av påtalemyndigheten beslutte heftelse for et bestemt beløp i formuesgjenstander som tilhører ham, når det er grunn til å frykte for at fullbyrdingen ellers vil bli forspilt eller i vesentlig grad vanskeliggjort. Er det fare ved opphold, kan beslutningen treffes av påtalemyndigheten. *Heftelse kan besluttes inntil kravet som skal sikres, er rettskraftig avgjort.*

§ 219 første ledd skal lyde:

Ved iverksetting av heftelse gjelder tvangsfullbyrdelsesloven §§ 14-9 til 14-12 *og denne lovs § 213 første ledd annet punktum* tilsvarende.

§ 226 første ledd skal lyde:

Formålet med etterforskningen er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for

- a. *å avgjøre spørsmålet om tiltale,*
- b. *å tjene som forberedelse for rettens behandling av*

- spørsmålet om straffeskyld og eventuelt spørsmålet om fastsettelse av reaksjon og*
- c. *å fullbyrde straff og andre reaksjoner.*

§ 455 annet ledd skal lyde:

Fullbyrdingen *av straff og andre reaksjoner* settes i verk av politiet.

§ 456 femte ledd annet og tredje punktum skal lyde:

Tilsvarende regler kan fastsettes for ilagt inndragning. Dom eller forelegg på bot eller inndragning er også tvangsgrunnlag for tilleggskrav etter dette ledd.

§ 462 annet punktum skal lyde:

Det tilsvarende gjelder når det er tvist om hvorvidt den person som dommen søkes fullbyrdet mot, er den domfelte, *og når det er tvist mellom påtalemyndigheten og andre enn domfelte om hvorvidt en avgjørelse om inndragning kan gjøres gjeldende overfor dem.*

V.

Lov 15. mars 1991 nr. 5 om endringer i Alminnelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10 m.m. del III oppheves.

VI.

I lov 17. januar 1997 nr. 11 om endringer i straffeloven m.v. (strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner) oppheves endringen i straffeloven § 36 tredje ledd.

VII.

Denne lov trer i kraft når Kongen bestemmer.

Oslo, i justiskomiteen, den 2. mars 1999.

Kristin Krohn Devold,
leder.

Vidar Bjørnstad,
ordfører.

Jan Simonsen,
sekretær.